FOLKEKIRKE &
RELIGIONSMØDE

RAPPORT FRA:
TÆNKETANK OM KIRKELIGE HANDLINGER – I ET SAMFUND MED FORSKELLIGE RELIGIONER OG LIVSTYDNINGER

RAPPORT FRA:
TÆNKETANK OM KIRKELIGE HANDLINGER - I ET SAMFUND MED FORSKELLIGE RELIGIONER OG LIVSTYDNINGER

INDHOLD

Forord 4

1. Indledning 5

2. Tænketankens medlemmer 6

3. En skitse af det religiøse landskab i dag 7

4. Folkekirkens ritualer i dag - hvad udfordres de af? 12

4.1 Hvad udfordrer folkekirkens ritualer... i sognet? 13

4.2 Hvad udfordrer folkekirkens ritualer... i familierelationer? 16

4.3 Hvad udfordrer folkekirkens ritualer... i søgningen mod alternative kirkelige ritualer? 19

5. Hvad er ritualer?

5.1 Hvad er ritualer sociologisk belyst? 21

5.2 Hvad er ritualer teologisk belyst? 24

6. Hvem er ritualdeltagerne?

6.1 Hvad er der psykologisk set på spil i de tre ritualdeltagerprofiler 29

6.2 Hvor og hvordan kan kirken og kristendommen knytte an til de tre ritualdeltagerprofiler 34

7. Hvordan kan udfordringerne varetages? 37

7.1 Hvordan håndterer præster i dag de tre problemområder? Hvornår lykkes ritualforvaltningen på trods af disse udfordringer? 38

8. Tænketankens anbefalinger 44

Bilag 46

FORORD

BISKOP ELOF WESTERGAARD
FORMAND FOR TÆNKETANKEN

FOTO: GITTE VOLSMANN

En præst i den danske folkekirke i dag møder uundgåeligt mennesker med mange forskellige baggrunde, religion og livssyn: Et par skal giftes i kirken, men det er måske kun den ene, der er medlem af folkekirken. Den anden vil kalde sig selv for ikke-troende. Et forældrepar opsøger præsten; kun den ene af dem er døbt, men de har forhandlet sig frem til, at deres barn skal døbes. En mand er død. Han var medlem af folkekirken, men hans nærmeste pårørende er muslimer eller hører til en anden religion.

Hvordan tackler vi som præster disse opgaver? Hvordan fører vi samtalerne med dåbs- og brudepar samt med de pårørende, og ikke mindre vigtigt, hvordan varetager vi i sådanne situationer de kirkelige handlinger? Hvor meget hensyn skal vi i de kirkelige handlinger tage til andres tro og livssyn?

Vi har i denne tænketank nedsat af Folkekirke og Religionsmøde arbejdet med disse spørgsmål, og resultatet af vores overvejelser kan I læse i denne rapport. Lad det være sagt med det samme: Det har ikke været en let opgave, og området er langt fra afdækket. Jeg håber imidlertid, at vi med dette arbejde kan vække til øget refleksion og videretænkning hos præster, teologer og andre interesserede, om et emne, som til stadighed bliver mere aktuelt i et samfund med et øget multireligiøst og multikulturelt præg.

Dialog og imødekommenhed er både nødvendigt og godt. En præst skal som udgangspunkt altid tage de mennesker alvorligt, som kommer til hende eller ham med et ønske om en kirkelig handling. En præst skal efter min opfattelse altid være både høflig og udvise konduite, men samtidig være tydelig i sin forkyndelse.

I et samfund, hvor borgeren i stigende grad er afløst af forbrugeren/ brugeren, stiller den enkelte også oftere specifikke ønsker og konkrete krav til de kirkelige handlinger. Præster er allerede her vant til at navigere med skønsomhed. Når forskellige livssyn og religioner er i spil for dem, som de kirkelige handlinger angår, bliver kompleksiteten imidlertid øget.

Dialogen og høfligheden bliver her endnu vigtigere, men det er samtidigt klart, at det skal stå tydeligt frem, at det, som sker i kirken, sker altid med Kristus som fortegn. Det kræver desto mere snilde at forkynde evangeliet og stadig åndsnærvær at varetage liturgien.

1. INDLEDNING

KÅRE SCHELDE BUSK
GENERALSEKRETÆR F&R

Danmark i dag er et samfund, hvor forskellige religioner og livstydninger lever side om side – og nogle gange tilmed inden for den enkelte familie. Hvilke udfordringer stiller det folkekirkens ritualer overfor, og hvordan kan folkekirken agere i denne situation? Til at kvalificere de spørgsmål i en folkekirkelig ramme, besluttede Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse at nedsætte en tænketank.

Tænketankens skulle bidrage til:

- At den almindelige sognepræst på baggrund af kvalificeret og selvstændig teologisk refleksion kan varetage religionsmødets pastoralteologiske udfordringer ved konkrete kirkelige handlinger.
- At relevante aktører (fx Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, universiteterne, stifter/biskopper m.fl.) stiller kvalificerede refleksionsrammer og konkrete handlemuligheder til rådighed for den almindelige sognepræst i forhold til at varetage tydelige kirkelige handlinger i en kontekst, hvor forskellige religiøse traditioner og livssyn er tilstede.

Tænketankens arbejde forløb over tre seminardage, der blev afholdt i hhv. Ribe Bispegård, Pastoralseminariet i København og på Folkekirkens Tværkulturelle Samarbejde i Odense i perioden juni til december 2016. På seminardagene drøftede tænketanken problemstillingen med afsæt i oplæg fra tænketankens medlemmer.

Med nærværende rapport ønsker Folkekirke og Religionsmøde at videreformidle tænketankens arbejde samt dens anbefalinger til videre handling i folkekirken. Rapportens første del (kap. 3) er et kontekstbeskrivende afsnit, der skal give læseren et indblik i den udfordring, som tænketankens arbejde tager udgangspunkt i. Derefter kommer anden del (kap. 4-7), der gengiver de oplæg, som tænketankens medlemmer holdt for hinanden. I løbet af processen blev oplæggene brugt som et afsæt for drøftelse og forsøg på at strukturere problemstilingen. Drøftelserne er ikke gengivet i rapporten, og oplæggene udtrykker ikke den samlede tænketanks synspunkter, men er alene udtryk for den enkelte oplægsholders synspunkter. Til slut i rapporten (kap. 8) giver den samlede tænketank en række anbefalinger til videre handling på området i folkekirken.

Vi håber tænketankens arbejde og rapport kan bruges til videre refleksion og drøftelse i folkekirkelige sammenhænge.

2. TÆNKETANKENS MEDLEMMER

ELOF WESTERGAARD

BISKOP & FORMAND FOR TÆNKETANKEN

ULLA MORRE BIDSTRUP

UDDANNELSESLEDER, FUV

PETER LODBERG

PROFESSOR, INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND, AARHUS UNIVERSITET

HENNING NABE-NIELSEN

HOSPITALSPRÆST, RIGSHOSPITALET

ANETTE FOGED SCHULTZ

NATKIRKE-, STUDENTER- OG PILGRIMSPRÆST, VIA HORSENS OG VOR FRELSERS KIRKE, HORSENS

CECILIE RUBOW

LEKTOR, INSTITUT FOR ANTROPOLOGI, KØBENHAVNS UNIVERSITET

ANNETTE DUE MADSEN

DAGLIG LEDER, CENTER FOR FAMILIEUDVIKLING

JENS CHRISTIAN BACH IVERSEN

REPRÆSENTANT FOR PRÆSTEFORENINGEN

OVE KOLLERUP NIELSEN

REPRÆSENTANT FOR PROVSTEFORENINGEN

GEORG GRÆSHOLT

SOGNEPRÆST I HJERTING OG KVAGLUND KIRKER, ESBJERG

MICHAEL KROGSTRUP NISSEN

SOGNEPRÆST, NATHANAELS KIRKE, KØBENHAVN (NÆSTFORMAND I FOLKEKIRKE OG RELIGIONSMØDE)

KIRSTEN MÜNSTER

SOGNEPRÆST, HADERSLEV DOMKIRKE (BESTYRELSESMEDLEM I FOLKEKIRKE OG RELIGIONSMØDE)

KÅRE SCHELDE BUSK

GENERALSEKRETÆR I FOLKEKIRKE OG RELIGIONSMØDE

JARL ØRSKOV CHRISTENSEN

NETVÆRKSKONSULENT I FOLKEKIRKE OG RELIGIONSMØDE (SEKRETÆR FOR TÆNKETANKEN)

NB! TÆNKETANKENS MEDLEMMER ER BENÆVNT MED DE TITLER, SOM VAR GÆLDENDE, DA TÆNKETANKEN BLEV NEDSAT.

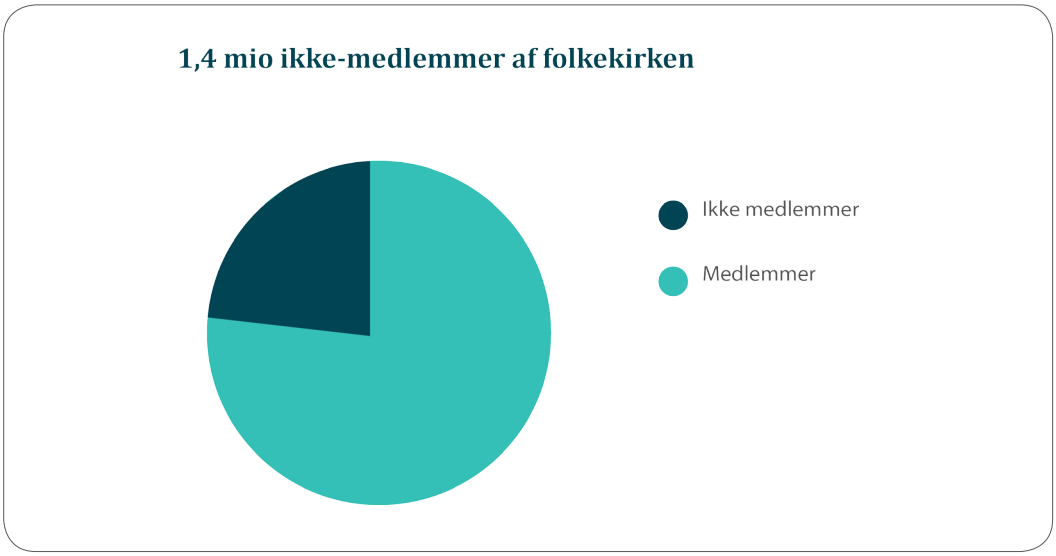
3. EN SKITSE AF DET RELIGIØSE LANDSKAB I DAG

For bare et par generationer siden kunne man relativt let udpege et traditionelt dansk livsmønster: Som dansker var man medlem af folkekirken. Man blev døbt, konfirmeret, kirkeligt viet (med et andet medlem af folkekirken), børnene blev døbt og konfirmeret, og ved livets afslutning blev man begravet fra folkekirken. I dag lever mange danskere efter andre mønstre. Færre er medlemmer af folkekirken. Flere bor alene. Og et stigende antal mennesker finder sammen i nye typer familie- og parforhold på tværs af kulturer, religioner og livssyn. Hvor stor er denne forandring? Hvor mange mennesker taler vi om? Og hvad ved vi om dem?

DANSKERNES TRO

I Danmark er det ikke tilladt at registrere borgerne i forhold til religiøst tilhørsforhold. Den eneste undtagelse herfra er registrering af folkekirkens medlemmer. Det gør det vanskeligt at tegne et præcist billede af danskernes religiøse tilhørsforhold.

Visse tal kender vi imidlertid. Nok til at tegne et omrids:

I Danmark bor der godt 5,7 mio.[1] mennesker. Ud af befolkningen er godt 4,3 mio. registreret som medlemmer af folkekirken. Det betyder at 1,4 mio. borgere i Danmark ikke er medlemmer af folkekirken.

En del af denne gruppe tilhører andre kirkesamfund, hvoraf det største er Den Katolske Kirke i Danmark på ca. 41.000 medlemmer. De næststørste kirkesamfund udgøres af Baptistkirken, Apostolsk Kirke, Syvendedagsadventisterne og Pinsekirken, som hver tæller mellem 3.000 og 6.000 medlemmer[2]. De øvrige kristne kirkesamfund er langt mindre – oftest i størrelsesordenen 100-300 medlemmer.

En anden gruppe tilhører andre religioner. Antallet i denne kategori er behæftet med nogen usikkerhed, da mange tilhører en anden religion uden at være registreret som medlem af noget trossamfund. De nuværende skøn over borgere i Danmark der tilhører "de traditionelle religioner" er angivet i tabellen[3].

Skøn over andre religioner i Danmark

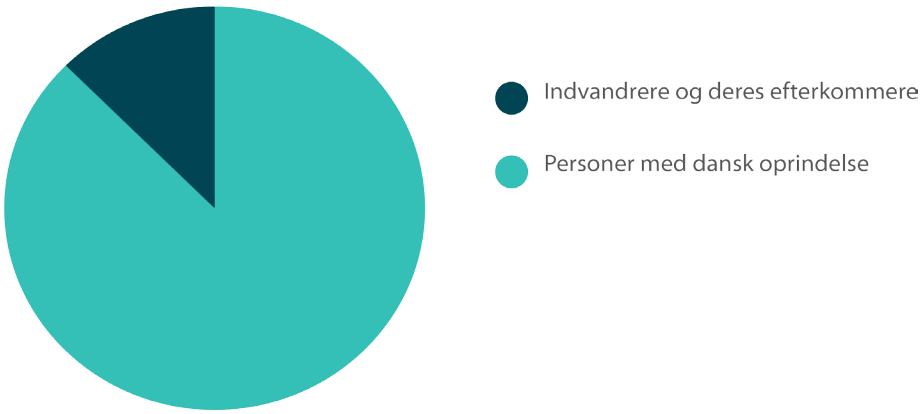
Muslimer	284.000
Buddhister	25.000
Hinduer	13.000
Jøder	6.000

Trækker vi disse to store grupper fra, er der stadig ca. en million danskere tilbage, som hverken tilhører folkekirken, og som heller ikke tilhører noget andet kendt trossamfund. Hvem er de? Måske tror de på noget andet? Måske tror de ikke på noget?

DANSKERNES BAGGRUND

En anden måde at undersøge feltet på er ved at spørge til befolkningens baggrund: Vi ved at knap 13% af befolkningen udgøres af indvandrere og deres efterkommere, og at der i dag bor mennesker fra mere end 200 forskellige lande i Danmark[4].

738.000 er indvandrere og deres efterkommere (13% af den danske befolkning)

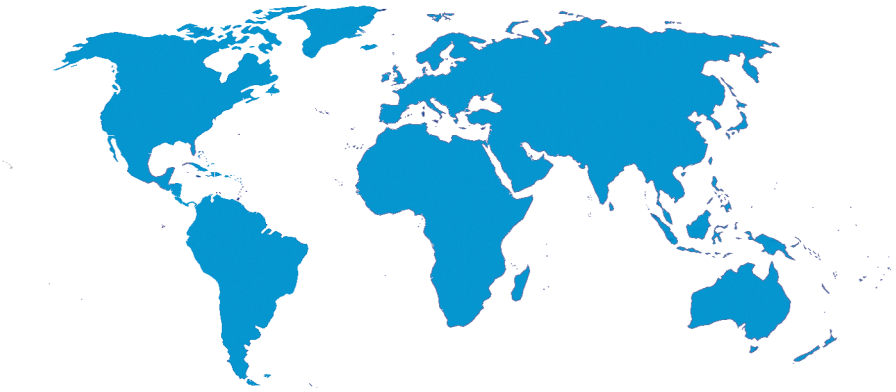
Danmarks Statistik opdeler indvandrere og efterkommere i hhv. vestlige og ikke-vestlige lande. Et uddrag af optællingen kan ses i skemaet på s. 10.

Lidt under en halv million stammer fra ikke-vestlige lande. Nogle af dem er muslimer. Andre er kristne. Andre igen er buddhister, hinduer eller noget helt tredje.

Hvilke livshistorier gemmer der sig bag disse tal? Nogle er flygtet hertil. Andre er familiesammenført. Nogle har måske knyttet sig til en dansker, som var på besøg i deres hjemland. Andre er måske rejst hertil i håbet om at møde kærligheden.

Vi ved, at mennesker sjældent lever isoleret. Folk søger mod hinanden. På uddannelsen, på arbejdet, gennem venner, i nærområdet dannes venskaber og parforhold – også på tværs af etniske, kulturelle og religiøse skel.

Vestlige lande i alt 265.234		Ikke-vestlige lande i alt 472.768	
Polen	42.500	Tyrkiet	62.219
Tyskland	32.477	Irak	31.394
Rumænien	23.823	Syrien	27.141
Norge	17.090	Libanon	26.039
Sverige	15.714	Pakistan	24.357
Storbritannien	14.908	Bosnien	22.809
Litauen	11.778	Somalia	20.510
USA	9.222	Iran	19.382
Island	8.720	Afghanistan	17.195
Bulgarien	8.476	Jugoslavien	15.307
Italien	7.715	Vietnam	15.067
Holland	7.456	Kina	12.600
Frankrig	6.195	Thailand	11.782
Spanien	5.670	Filippinerne	11.747
Letland	5.191	Sri Lanka	11.643
…	…	…	…

BLANDEDE ÆGTESKABER

Enkelte forskere har forsøgt at afdække nogle af disse historier. Hvad sker der fx, når en muslimsk mand fra Mellemøsten gifter sig med en dansk kristen kvinde? Eller hvad sker der, når en dansk, kristen mand møder en buddhistisk kvinde i Thailand? Hvordan er samspillet her og i hjemlandet? Parret skal måske giftes og får børn. Hvordan opdrages de, når forældrene har blandet religiøs og kulturel baggrund? Hvilke valg må familien træffe?

Nogle vælger måske kirken helt fra, fordi forskellige religiøse tilhørsforhold i en familie er krævende at håndtere. Valgene og vilkårene er under alle omstændigheder vanskeligere for disse par. Forskning fra Rockwoolfonden har bl.a. vist, at en dansk kvinde, som gifter sig med en førstegenerationsindvandrer fra et ikke-vestligt land har mere end tre gange så stor risiko for at blive skilt inden for parrets første fem år i forhold til et par, hvor begge har etnisk dansk oprindelse .

Andel der er skilt 5 år efter ægteskabets indgåelse (undersøgelse blandt par gift i perioden 1990-2009)			
mand / kvinde	1. generation (ikke-vestlig baggrund)	2. generation (ikke-vestlig baggrund)	Etnisk dansk
1. generation (ikke-vestlig baggrund)	8%	5%	9%
2. generation (ikke-vestlig baggrund)	7%	9%	11%
Etnisk dansk	24%	11%	7%

KONTAKTEN MED KIRKEN

Ad statistikkens vej kommer vi ikke tæt på detaljerne i disse menneskers livshistorier. En anden vej at undersøge feltet er ved at kigge på, hvor præster i folkekirken møder mennesker med en anden religion eller livstydning i det daglige.

Hvilke udfordringer er på spil for disse mennesker? Hvordan opstår kontakten til præsten? Og hvad har kirken at tilbyde dem? Her skal blot skitseres nogle få af de situationer, som præster i folkekirken er stødt på. Her får man et indblik i, at præsterne og folkekirken i dag skal agere i nye situationer:

? HVOR MØDER PRÆSTEN DEN RELIGIØSE MANGFOLDIGHED?

SYGEHUSPRÆST

HENNING NABE-NIELSEN

Et ungt par mistede et barn. Kvinden var muslim og manden kristen. Især kvinden havde behov for sjælesorg, og det blev et meget lagt forløb, hvor vi bl.a. bad for barnet. Jeg bad i Jesu navn, og hun bad til Allah.

SOGNEPRÆST

NIKOLAJ-FRØKJÆR JENSEN

Ved afslutningen på en dåbssamtale gjorde faren til barnet mig opmærksom på, at han var asatroende. I forlængelse af dåben ønskede han at barnet skulle knæsættes, således at det fik aktiv del både i morens kristne tro og farens asatro. Nu ville faren bare vide, om dette havde nogen betydning i forhold til dåben?

SOGNEPRÆST

DINNA JØRGENSEN

Et par, der var indvandret fra Nepal for vel en 7 til 8 år siden, henvendte sig til kirkekontoret med spørgsmål vedrørende dåb. Parret ønskede at få deres førstefødte søn døbt. Det på trods af at de som forældre ikke selv var døbte eller havde påtænkt at blive det. Kordegnen kontaktede mig for at høre, hvordan vi som kirke skulle forholde os til den situation. Én ting var selve dåben. Noget andet var den efterfølgende dåbsoplæring af barnet, som forældrene af gode grunde ikke selv kunne varetage.

[1] Danmarks Statistik, 2016

[2] Center for Samtidsreligion, 2014

[3] Center for Samtidsreligion, 2016

[4] Danmarks Statistik, 2016

[5] Fx Rashmi Singla (lektor i sundhedsfremme på RUC): "Intermarriage and mixed parenting, promoting mental health and wellbeing", 2015. Statistikken vedr. traditionelle og blandede ægteskaber er herfra (s. 31)

[6] Marie Louise Schultz-Nielsen og Jens Bonke, Rockwool Fondens Forskningsenhed, 2016

4. FOLKEKIRKENS RITUALER I DAG – HVAD UDFORDRES DE AF?

PROBLEMFORMULERING TIL OPLÆGSHOLDER

Hvad udfordrer folkekirkens ritualer i et samfund med flere religioner og livstydninger? Svaret afhænger i høj grad af, hvilken vinkel udfordringen anskues ud fra. Hvordan ser udfordringen ud for sognepræsten, som varetager de traditionelle kirkelige ritualer? Hvordan ser udfordringen ud, når der fokuseres på de menneskelige og familiemæssige relationer, som ritualerne indgår i? Og hvordan ser udfordringen ud i sammenhænge, hvor alternative kirkelige ritualer efterspørges og tilbydes?

Tre af tænketankens medlemmer blev bedt om at skitsere, hvordan udfordringen konkret tager sig ud hhv.

- i sognet v. Michael Krogstrup Nissen, sognepræst, Nathanaels Kirke.
- i familierelationer v. Annette Due Madsen, psykolog og daglig leder på Center for Familieudvikling.
- i søgningen mod alternative ritualer v. Anette Foged Schultz, natkirke-, studenter- og pilgrimspræst, VIA Horsens og Vor Frelsers Kirke, Horsens.

4.1 HVAD UDFORDRER FOLKEKIRKENS RITUALER ... I SOGNET?

AF MICHAEL KROGSTRUP NISSEN

Religionsmødet er i dag en udfordring for alle præster, selv om det fortsat kun italesættes og kvalificeres i begrænset omfang på formelt niveau.

Folkekirkens ritualer er på en særlig måde en arena, hvor tro møder tro, og nye udfordringer opstår. Hvordan skal vi møde et brudepar, hvor den ene er kristen, den anden muslim? Kan en imam medvirke ved en kristen bisættelse? Kan der i forbindelse med en kristen vielse læses op fra Koranen? Hvordan taler vi med pårørende, der tror på reinkarnation?

Hvordan kan kirken vise imødekommenhed, næstekærlighed og generøsitet i mødet med mennesker af anden tro i forbindelse med de kirkelige handlinger samtidig med, at vi undgår at komme i konflikt med egen og den andens tro? Og så vi undgår utydelighed, og synkretistisk religionsblanderi?

Udfordringen kommer fra både etablerede trossamfund/organiseret og institutionaliseret religion, men nok i endnu højere grad fra den mere diffuse nyåndelighed og alternative livstydninger. Jeg er selv præst i et pastorat på Amager, der er præget af stor religiøs mangfoldighed. At være kirke i metropolen er i udtalt grad præget af sekularisering, individualisering, globalisering og pluralisering. Kirken er en del af et religiøst tilbudsmarked, hvor den institutionaliserede religion er under pres.
Der er fortsat behov for folkekirkens ritualer i forbindelse med overgange i livet og som livsorientering. Når ritualerne udfordres af en anden religion/livstydning, opstår der typisk en forhandlingssituation i tilrettelæggelsen af de kirkelige handlinger. Forhandlingen handler om betydning og mening i mødet mellem på den ene side præst/liturgi/rum/musik og på den anden side pårørende/brudepar/dåbsforældre.

Eksempler fra min egen virkelighed:

- **Kirkelig vielse** mellem en hindu og en kristen
- **Velsignelse af borgerligt indgået ægteskab** af en kristen og en muslim.
- **Alternative livstydninger** (herunder fx tro på reinkarnation) under begravelsessamtaler
- **Mindehøjtidelighed for konvertit** (fra islam til kristendom) med ønske om muslimsk indslag.

Det sjælesørgeriske hensyn spiller en rolle i varetagelsen af de autoriserede ritualer. Ved fx vielse

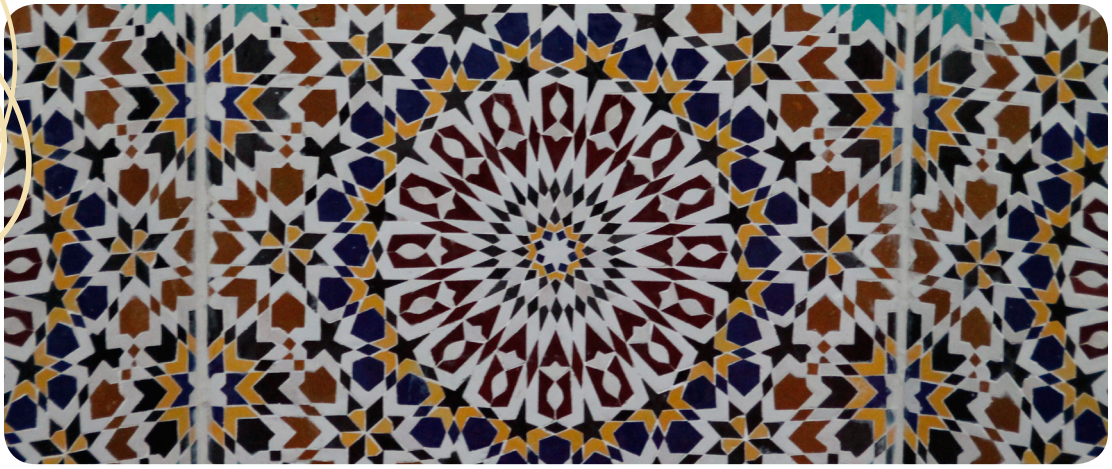

Foto: Michael Rønne Rasmussen

og bisættelse kan ritualernes faste led suppleres med fx musik, sang, et andet kunstnerisk udtryk eller tekster fra andre religiøse traditioner. Udfordringen er her at tage hensyn til kirkerummets karakter og handlingens gudstjenestelige karakter. Der må ikke være en konflikt med den kristne bekendelse. Det kræver menneskelig indlevelsesevne og et teologisk skøn.

Et vigtigt spørgsmål er, hvornår der bliver tale om udøvelse af en anden religion inden for rammerne af folkekirkens ritualer. Hvor går fx grænsen mellem oplæsning fra Koranen som en tekstlæsning på linje med andre tekster (fx et digt) og oplæsning fra Koranen som kultisk handling/anden religionsudøvelse? Og er det fx legitimt i en kirkelig handling at bede en bøn fra en anden religiøs tradition?

Det særlige ved dåben er, at det er et sakramente, og at der ikke er mulighed for tillæg til de faste led i ritualet. Et forældrepar kan have forskellig religion og bliver måske enige om dåb af barnet. Her er samtalen med præsten vigtig. I dåbsfølget kan der være folk med anden religion. De kan ikke være faddere, men kan de have en anden funktion? Kan de inddrages i handlingen? I tiltalen til fadderne? Kan de tørre barnets hoved? Tænde dåbslyset?

Løsninger findes på baggrund af samtale og teologisk refleksion. Der skal reflekteres over eksklusivitet og/eller inklusivitet i forhold til ritualforvaltning og ritualforståelse. Der kræves en liturgisk fingerspidsfornemmelse og en vilje til involvering på gyngende grund. Centralt står spørgsmålet om forholdet mellem identifikation og modstilling i mødet mellem kristen tolkning og fremmed religiøs tolkning.

En pastoral checkliste tager ikke højde for den enkelte situations unikhed. Derfor er der snarere brug for en vejledning til inspiration for den teologiske tænkning og den teologiske læring, der må ligge til grund for den pastorale praksis. Teologisk tænkning, pastoral handling og fornyet teologisk refleksion må hænge sammen i en ikke afsluttet proces.

Jeg vil ganske kort sige lidt om mine egne teologiske overvejelser i forbindelse med religionsmødet og de kirkelige handlinger. Det er et eksempel på, at en bestemt teologisk vej skaber bestemte pastoralteologiske handlemuligheder:

> Samtalen kan sammenlignes med det at lave en kollage. Her er det ikke kirken, der kommer med alle brikkerne. Kirken er ikke et afsondret system for troen. I samtalen må der være en tiltro til Guds engagement i verden.

Er kirken medkultur eller modkultur i den situation? Hvis kirkens opgave er at legemliggøre den Gud, der giver sig til kende i verden som Jesus Kristus er parameteret i forhold til ritualerne måske ikke enten eller. Samtalen og relationen kommer til at stå centralt. Samtalen kan sammenlignes med det at lave en kollage. Her er det ikke kirken, der kommer med alle brikkerne. Kirken er ikke et afsondret system for troen. I samtalen må der være en tiltro til Guds engagement i verden. Det skal være en dyb samtale om den tro/praksis, der er i verden. Inkarnationsteologi åbner for mig i ritualforvaltningen en mulighed for at åbne op og imødekomme den anden uden at miste egen identitet og gøre den kirkelige handling utydelig.

Andre teologiske veje og fikspunkter (fx et trinitarisk eller et pneumatologisk udgangspunkt) vil give andre perspektiver på problemstillingerne og vil måske tilsvarende give andre pastoralteologiske handlemuligheder i forhold til folkekirkens ritualer i religionsmødet.

4.2 HVAD UDFORDRER FOLKEKIRKENS RITUALER ... I FAMILIERELATIONER?

AF ANNETTE DUE MADSEN

Jeg vælger at lade en række erfaringsglimt - ikke fra fagverdenen men fra hverdagen - illustrere, hvad der udfordrer folkekirkens ritualer:

Det første glimt som mor: Vi har tre voksne børn. Den midterste dreng (Frederik) er autist og uden sprog. Det er i den erfaringsverden, jeg har mødt allerstørst betydning i ritualerne. Ritualer er meget vigtige i menneskers kriser og i livsovergange. Når Frederik har været allermest syg, var det kirkeklokkens ni bedeslag, der kunne bruges for mig: Syv "klager" og et par "tak"! Nadveren er på samme måde til at tage og føle på, resten af de fine ord kunne jeg ikke bruge.

Frederik selv er glad for salmer og går meget i kirke. Han deltager i nadver, rækker hånden ud osv. uden at forstå det. Men jeg beder til, at det har en betydning.

Han hører gudstjeneste hver dag på Youtube. Det er hans sekulære hjælpere - muslimer, ateister osv. - der har til opgave at finde det til ham. En hjælper sagde: "Frederik er blevet rigtig god til det med Jesu Kristi legeme". Hjælperen anede ikke, at der var noget, der hed nadver, men han og kollegerne tager det helt naturligt, det er (måske ofte) os kirkelige, der bliver flove. Dette er en af udfordringerne for kirken: At vi som kirke selv skal blive trygge ved vores ritualer. At vi tør møde andre ved at være glade og trygge og udfolde det, vi har. Vi har som kirke rigtig meget at byde på, hvis vi udfolder det og tør bruge det.

Det andet glimt som nabo: Vores gode naboer er håndværkere og læser generelt ikke mange bøger. De har en datter, som har brudt familiemønsteret og er blevet dyrlæge. Datteren ringede til os for tre måneder siden: "Jeg har besluttet, at jeg vil døbes". Dette var den omvendte verden af min barndom, hvor man først blev døbt og gjorde oprør senere.

Ved selve dåbshandlingen var det tydeligt, at det var vigtigt for hende at blive døbt. Hun sagde senere til gæsterne: "I synes sikkert det er underligt, men det betyder rigtig meget for mig."

Det tredje glimt som hjælper ved en sygeseng: En filippinsk ven er indlagt på hospitalet med en tumor pga. lymfekræft. Han er katolik og bærer et synligt kors i en halskæde og har et ikon i lommen. Under vores samtaler tænker jeg dels: "Hvor er det modigt, at han går med troen uden på", og dels tænker jeg: "Hvad mon de andre på hospitalet tænker?" Herhjemme er vi ikke vant til at bruge symbolerne, som man er i andre lande. Som kristen fra en anden kultur og sammenhæng lærer han mig noget vigtigt om tro.

Disse og tilsvarende erfaringer udfordrer os som kirke til at udfolde ritualerne meget mere. Vi lever i en stadig mere og mere ritualløs kultur med meget få ritualer også i hverdagen. I en multireligiøst præget tid og med mere utydelige ritualer i vores egen kultur kan vi let komme til at stå uden styrkende, livgivende mål, rammer og fællesskaber, hvor individet selv skal finde vej. Man synger ikke længere ved måltider, man putter ikke sine børn med sang, man synger mindre sammen i flere sammenhænge osv.

Ritualer er fællesskabsstyrende, og det gælder om at udfolde ritualer ikke kun i kirkerummet men også i hjemmet. Her vil kirken kunne være en stor inspirationskilde. Per Schultz Jørgensen (psykolog og familieforsker) peger på, at unge i dag ofte er på herrens mark, når de skal finde sig selv. De har brug for forbilleder og redskaber, og ritualer er en ekstremt god gave i den henseende.

Vi er desuden blevet mere individualiserede og mere relationsfattige og er dermed også mere sårbare end tidligere. Halvdelen af Danmarks befolkning har vanskeligheder i familielivet og har svært ved at bevare relationer på den lange bane. Disse udfordringer er steget betydeligt på bare 1-1½ generation, og mange voksne og børn står med betydelige sårbare udfordringer. Relationer indgås og opløses igen. Forskning peger på, at ikke mindst i forbindelse med, at man får børn, vokser parforholdsproblemer betydeligt – så statistisk set er børn "truende" for de voksnes parrelation, og mange går fra hinanden, mens børnene er små.

> I vores kultur går vi ikke ind for tvangsægteskaber, men mange oplever derimod "tvangsbrud", hvor mange ægtefolk bliver presset ind i brud, de egentlig ikke ønskede. Forladthed og manglende tilknytning er en stor kulturel udfordring.

I vores kultur går vi ikke ind for tvangsægteskaber, men mange oplever derimod "tvangsbrud", hvor mange ægtefolk bliver presset ind i brud, de egentlig ikke ønskede. Forladthed og manglende tilknytning er en stor kulturel udfordring.

Kirken har tradition for at være med til at fremme gode fællesskaber. Kirken giver også hjælp til (bryllups)festen, og kirken har lang tradition for at skabe rammer for indgåelse af ægteskab. Selvom vi har en særdeles høj brudprocent i Danmark, så har de, der bliver gift, dobbelt så stor chance for at bevare parforholdet i forhold til de par, som ikke indgår ægteskab. Men kirken har desværre ikke samme tradition for at give rammer og støtte, når hverdagen efter brylluppet kommer og kriser opstår. Den diakonale udfordring ser jeg som en særdeles vigtig opgave for kirken fremadrettet.

Særligt når vi taler om blandede ægteskaber, er vi nødt til at tænke diakonalt og hjælpe parterne til at identificere deres udfordringer vedr. børneopdragelse, overgangsritualer, kriser osv. Forskning viser, at når ægtepar har fælles værdier som "et fælles tredje", er det meget fællesskabsstyrkende. Og omvendt: Når par ikke har "et fælles tredje», er det relationstruende dvs. religiøst blandede ægteskaber er pr. definition særligt udsatte og relationstruede.

Men udfordringerne findes i alle familier. For 50 år siden i Norge lavede man med statslig støtte "kirkens familierådsgivningskontorer", hvor familier kan komme og få hjælp til den gode dialog til familierelationsudfordringer og til parforholdsproblemer. Der findes godt 50 af disse "familieværnskontorer" i Norge, og kirken har en betydelig rolle og stemme ift. at skabe gode relationer for børn og voksne. I Danmark har kirken fortsat en betydelig udfordring i forhold til at give håndsrækninger efter brylluppet og efter dåben.

4.3 HVAD UDFORDRER FOLKEKIRKENS RITUALER ... I SØGNINGEN MOD ALTERNATIVE KIRKELIGE RITUALER?

AF ANETTE FOGED SCHULTZ

Udfordringen for folkekirken er, at folk ikke ved, hvad kristendom er. Folk vil gerne finde ind i kristendom og ritualer, men det er rigtig svært. Et eksempel:

En kollega, en 60 år gammel psykolog, fortæller at hans søn har fået et barn, og at han ikke skal døbes. Der skal holdes fest alligevel: "Men vi kan jo ikke skabe ritualer, der på nogen måde kan måle sig med det, kirken har at byde ind med". Den samme kollega siger i en anden sammenhæng: "Jeg vil gerne lige nå at snakke med dig om tilgivelse. Jeg har fået en klient, der gerne vil snakke om tilgivelse, og det ved jeg jo ikke noget om." Dette er i sig selv tankevækkende: En 60-årig kvinde, psykolog, livserfaren osv. ved ikke noget om tilgivelse.

Mange mennesker har tabt forbindelsen til kirke og kristendom og oplever gudstjeneste og ritualer som en forestilling, der ikke har noget med dem at gøre. Som kirkefolk tænker vi, at ritualerne har til opgave at føre mennesker godt ud i livet, hvor de skal leve med tro, kærlighed, forsoning m.v., men det er en udfordring, at de traditionelle ritualer ikke giver mening for folk længere.

Et andet eksempel: For to uger siden blev jeg bedt om at lave en vandring for en gruppe angstpatienter og behandlere på Svendborg Sygehus. Vandringen skulle give tid og rum til eftertanke efter et afsluttet terapiforløb: Hvad fik jeg med mig? Hvad håber jeg på i fremtiden? Hvad længes jeg efter? Sygeplejersken havde skrevet til mig på forhånd: "Zenbuddhismens begreber - mindfulness mv. - har fundet indpas i sygehusverdenen, men vi er bange for at indføre de kristne begreber." Vandringen måtte samtidigt ikke være forkyndende, som præst havde jeg "mundkurv" på til opgaven.

Vandringen begyndte i kirkerummet med at se tilbage: Hvad har du fået med dig på din livsvandring, som du er taknemmelig for? Deltagerne gik ud i stilhed, senere delte de deres tanker med hinanden. Under næste del af vandringen: Hvad har jeg fået på denne del af min livsvandring (tiden i gruppen), som jeg kan tage med mig? Efter et stykke vej delte de deres tanker med hinanden. Under vandringen tilbage til kirkerummet formulerede deltagerne deres længsler hver især som en bøn.

Den efterfølgende evaluering af vandringen med personalegruppe og patienter var meget positiv. Jeg spurgte dem bl.a.: "Hvordan oplever I det at være i kirkens rum?" Svarene var nærmest overvældende: "Det er et privilegium at kunne være her i stilhed." Ved indledningen til vandringen havde en af patienterne oplevet det meget angstprovokerende at være i kirken. Hun var kommet til at tænke på død og begravelse. Under vandringen tilbage mod kirken og rundt på kirkegården havde hun oplevet, hvad hun kaldte "et wake up call". På kirkegården, hvor vi gik i ca. 10 minutter, inden vi gik ind i kirken og sad i stilhed og lyttede til et stykke musik, gik det op for hende: "Jamen jeg har jo SÅ meget at være taknemmelig for. Mine børn og min mand lever." Hun havde siddet med en varm glæde i kirken som afslutning. Sygeplejersken insisterer nu på, at vandringen fremover skal ske som en fast indledning og afslutning på gruppeforløbene: "Jeg har brug for dig som præst - jeg kan ikke selv sige disse store ord".

Generelt er pilgrimsvandring i dag et relativt udbredt alternativt ritual. Det kan bruges i alle livsovergange, hvor hver enkelt kan fordybe sig i det, der er lige nu. Det dybe lag handler ofte om en forsoningsproces at forsone sig med Gud og med de mennesker, som har forbrudt sig imod os. Kirkens udfordring er at skabe et sådant rum, hvor man bare er stille eller fx bare går. Ved den almindelige højmesse bliver man bombarderet med et højt tempo og en massiv mængde ord: Hurtig indgangsbøn, lang Grundtvigsalme, uforståelig GT-læsning, ny salme med gammelt sprog osv. Det er derimod udfordrende for mennesker at få fokus i stilheden. Det kan vi som kirke være med til at skabe og derved skabe ritualer for overvejelserne og overgangene i menneskers liv.

5. HVAD ER RITUALER?

PROBLEMFORMULERING TIL OPLÆGSHOLDER

Sociologer og teologer beskæftiger sig begge fagligt med kirkens ritualer, men anskuer dem meget forskelligt og er tilsvarende optaget af forskellige omkringliggende forhold. Til faglig indkredsning og begrebsafklaring blev to af tænketankens medlemmer bedt om at give et hhv. sociologisk og teologisk svar på det grundlæggende spørgsmål: Hvad *er* ritualer?

- **Hvad er ritualer sociologisk belyst?** (Cecilie Rubow, lektor, Institut for Antropologi, Københavns Universitet)
- **Hvad er ritualer teologisk belyst?** (Peter Lodberg, professor, Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet)

5.1 Hvad er ritualer sociologisk belyst?

AF CECILIE RUBOW

Hvad er et ritual? Hvilken rolle spiller ritualet? Hvilken betydning har det? Sådanne spørgsmål kan kun besvares i forhold til det enkelte samfund. Ritualer er særligt interessante i det danske samfund i dag, hvor der er flere samfundstyper i spil oven i hinanden.

I det gamle samfund var ritualerne kollektive, samfundskonstituerende og der, hvor autoriteten blev skabt. Legitimitet og stadfæstelse var vigtige, og der var tale om kostbare ritualer. Den primære økonomi lå her. Dette gamle samfund kan vi stadig se noget af i dag. Kirken er fx stadig ekstremt kostbar, og der sættes mange resurser af til en bestemt type ritualitet - stolerækker, lys, organist osv.

Modsat dette har vi også i dag et samfund kørende, hvor det er frisættende at komme ud af de kollektive ritualer. Vi har fået andre institutioner, som varetager det kollektive (fx SKAT). Det er andre former for gyldighed, som knytter sig til ritualer i denne type samfund: Autenticitet, sub-

jektivitet, virkningsfuldhed, det personlige valg: Har jeg lyst til at være der? osv. Alt dette bærer folkekirken også præg af.

Hvad er så det rigtige for folkekirken - det nye eller det gamle? Kan man ikke være glad for højmessen uden at være "en gammeldags idiot"? Eller kan man ikke gå ind for spaghettigudstjenester uden at være "en moderne idiot"? Findes der en tredje vej?

Noget tyder på at der i dag også findes en tredje position i folkekirken. Et eksempel er oprettelsen af funktionspræster, som kan ses som kirkens forsøg på at komme til rette med samfundets udvikling. Man kan altid spørge, om det så er nok. Burde der ikke være flere funktionspræster? Eller flere kirkecentre i stedet for sogne? Eller flere kirkelukninger for at frigøre resurser?

På det rituelle område er der sket en tilsvarende udvikling: Nogle præster kan i dag velsigne homoseksuelle, andre ikke. Dvs. der er nu en valgfrihed og *differentiering* i kirkens ritualer. Samfundsmæssigt er dette et ret vigtigt skridt, som det tog omkring 30 år at få igennem.

En sådan intern uenighed og friktion er godt for folkekirken. Ellers anerkender vi ikke den pluralitet, som reelt er til stede. Vi danskere har det allerbedst, når vi fortæller hinanden, at vi er ens. Vi har taget globaliseringens historie til os, som fortæller om udviklingen fra en type samfund til en anden type samfund. Men i virkeligheden er vi snarere på vej i mod et *differentieret samfund*. Et hybridt sammensat samfund, som fx ikke er rent kristent (eller rent muslimsk).

Hvordan håndterer man som folkekirke at skabe en sammenhæng på tværs af dette? Her kan

> På det rituelle område er der sket en tilsvarende udvikling: Nogle præster kan i dag velsigne homoseksuelle, andre ikke. Dvs. der er nu en valgfrihed og differentiering i kirkens ritualer. Samfundsmæssigt er dette et ret vigtigt skridt, som det tog omkring 30 år at få igennem.

ritualerne spille en særlig rolle: Ritualer skaber hurtigt en autoritet og legitimitet. Man går ind i et "script" og tager det på sig. Og når scriptet samtidigt refererer til noget gammelt, tager man det gerne på sig. Hvis folkekirken som ritualforvalter vil møde samfundet på de differentierede præmisser, må den derfor:

1. Opfinde ritualer til lejligheden
2. Skabe plads for hybriditeten
3. Skabe plads for dialog

Antropologer i andre dele af verden taler om "rituel kreativitet" og om menneskers og gruppers "empowerment" igennem ritualer. Dette er et vigtigt spørgsmål for folkekirken: Hvad er "empowerment" i en folkekirkelig sammenhæng? Hvornår er det, at ritualerne "virker", selvom de er opfundne til lejligheden? Man bør lytte til menneskers erfaringer af dette.

5.2 HVAD ER RITUALER TEOLOGISK BELYST?

AF PETER LODBERG

Formålet med det følgende er at belyse forskellige karakteristiske træk ved folkekirkens opfattelse af ritualer. Disse bør tages med i vores overvejelser om, hvad der udfordrer folkekirkens ritualer i en kontekst med forskellige religioner og livstydninger.

Mit udgangspunkt er derfor det sted, hvor folkekirkens ritualer er samlet: Ritualbogen, der sammen med Alterbog, Alterbogstillæg og Musikbog siden 1992 har udgjort Gudstjenesteordning for Den danske Folkekirke. Ritualbogen er autoriseret til brug i hele folkekirken, og vi skal se lidt nærmere på, hvad Ritualbogen svarer, når vi spørger den: Hvad ritualer er teologisk belyst?

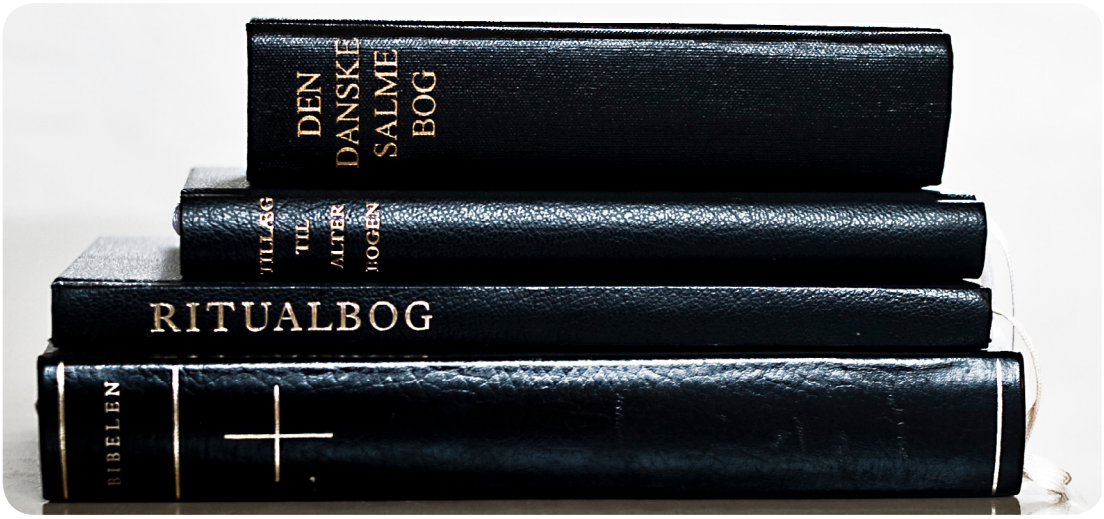
Ritual if. Ritualbogen:

I Ritualbogen er opført en række ritualer: højmesseordning, dåb (herunder dåb i kirken, hjemmedåb, fremstilling i kirken af døbte børn), nadver i hjemmet, skriftemål, konfirmation, vielse, kirkelig velsignelse af borgerligt indgået ægteskab, begravelse, jordpåkastelse, urnenedsættelse, præstevielse, provsteindsættelse, bispevielse, kirkeindvielse, kirkegårdsindvielse, kapelindvielse. I alt 16 ritualer; nogle meget lange og andre meget korte.

Folkekirken har således en meget bred vifte af ritualer, der kan omfatte både et sakramente og en kapelindvielse. Samtidig må vi gå ud fra, at etableringen af ritualer er uafsluttet, og at der hele tiden sker justering af ritualerne. Det giver en vis frihed i omgangen med ritualer og løbende overvejelser om, hvorvidt der er brug for nye ritualer.

Ritualerne er også opbygget forskelligt med forskellige led. Højmesseritualet indeholder som bekendt bøn, salmesang, bibellæsning, trosbekendelse, prædiken, nadverfejring, velsignelse og kollekt. Dåbsritualet indeholder en række af de samme elementer som fx bøn og skriftlæsning, men der er også særlige karakteristiske træk som korstegnelse, dåbshandling, fadertiltale og evt. dåbskollekt.

I Ritualbogen definerer biskopperne ikke, hvad de forstår ved et ritual i en evangelisk-luthersk kirke, men der er anvisninger på, hvordan ritualet udføres korrekt, og hvad præst og menighedsråd skal gøre, hvis de vil ændre på ritualet. Der er således et stærkt hensyn til orden, men også en betoning af, at ritualet er fællesskabsstiftende for hele folkekirken.

Det er endvidere tydeligt, at ritualet tager karakter af det, som det ritualiserer. I dåbsritualet kommer det sakramentale frem som en hellig handling, hvor Guds nærvær betones igennem tegn. Gud handler gennem det, der sker, og der skænkes os syndernes forladelse, så vi nu kan leve et nyt liv på Helligåndens betingelser. Ritualet hører under tredje trosartikel om Helligånden.

Vielsesritualet er anderledes, hvor det nye liv, der bliver etableret, sker i kraft af brudeparrets bekræftelse af at ville leve sammen. Det er dette nye liv, som vi beder Gud om at velsigne. Her ligner ritualet det ritual, vi har for kirkeindvielse eller kapelindvielse. Her handler vi og beder Gud om velsignelse. I dåben derimod handler Gud til velsignelse for os.

Kirkehistorisk perspektiv:

Når vi taler om ritualer, hører der også et kirkeretsligt og et kirkehistorisk aspekt med. Ritualbogen er autoriseret af regenten. Dermed lægger Ritualbogen sig i forlængelse af Kirkeordinansen af 1537/39 og alterbogen af 1556, der indeholder bestemmelser om den evangeliske gudstjenestes ordning og dens udførelse i hele landet. Senere formulerede Danske Lov fra 1683 nye bestemmelser på det liturgiske område.

Preben Espersens betoner i sin "Kirkeret - Almindelig del", at selvom folkekirkens liturgi er genstand for en egentlig retsnormering, så er der betydelige variationer i folkekirkens gudstjenester. Det hænger sammen med, at gamle liturgier ikke ophæves, når der indføres en ny liturgi, og at der på det liturgiske område mange steder er opstået en særlig lokal skik.

Vi møder her begrebet om *adiaphora*, dvs. mellemting, der i forlængelse af Confessio Augustana VII og XXVIII går ud på, at forkyndelsen i form af liturgi og ritualer ikke er nødvendige med hensyn til frelsen. Gudstjenestens tider, rum, indretning, anvendelse af klæder og musik skal tjene evangeliets forkyndelse, men er ikke selv evangelium. Liturgi og ritualer skal være i orden, fordi de udgør den ramme, som evangeliet lyder i. Derfor er de ikke ligegyldige, selvom de ikke er uforanderlige. Hvis vi gør adiaphora til frelsesanliggende, så befinder vi os if. Konkordieformlen art. X i en bekendelsessituation, *status confessionis*. Ritualerne peger således også tilbage til folkekirkens bekendelsestradition, og også her er der en stor frihed, så længe vi holder os for øje, at ritualet skal kunne stå sin prøve i forhold til evangeliets forkyndelse.

> Med en lettere omskrivning af Gerd Theissen kan vi sige, at hvor vi til dagligt affortryller verden, der fortryller ritualer os. De bringer os budskabet om, at her hører hverdagen op! Her bliver det højtideligt. Ritualet sætter en spænding mellem fest og hverdag – måske også en modsætning.

Ritualets frihedsprincip: nåde for intet

Netop den lutherske teologis betydning for opfattelsen af, hvad et ritual skal ritualisere, har et vigtigt perspektiv i forhold til religionshistorien og opfattelsen af det kultiske. Traditionelt siger vi i religionshistorien, at ritualet er til, så vi kan forhandle os til gudernes gunst jf. princippet om noget for noget. I luthersk teologi er det lige omvendt. Her gælder princippet nåde for intet, fordi det er evangeliets princip. Ritualerne i Ritualbogen kredser om det princip, når de alle indeholder en tanke om, at det er gennem ritualet, at vi får vi del i et nyt og anderledes liv, end det vi kender. Vi skal altså ikke forhandle os til rette med Gud gennem ritualet, men få trøst og mod til at leve vores liv i tillid til, at Guds løfter også gælder os.

Med en lettere omskrivning af Gerd Theissen kan vi sige, at hvor vi til dagligt affortryller verden, der fortryller ritualer os. De bringer os budskabet om, at her hører hverdagen op! Her bliver det højtideligt. Ritualet sætter en spænding mellem fest og hverdag – måske også en modsætning. Nadveren fortæller os, at vi lever af andres livshengivelse, og dåben beskytter os mod alle vore dødsønsker. "Sakramenterne lader os se ned i afgrunden. Vi ser først disse afgrunde, når sakramentet beskytter os imod dem." ("Tro & Tanke" § 166).

Der er altså en bevægelse, som vi gennemlever i kraft af ritualet, der ritualiserer for os, hvad evangeliet betyder for os: at vi bevæger os fra gammelt til nyt, fra dagligdag til fest, fra død til liv, fra synd til nåde, fra ensomhed til fællesskab, fra afslutning til ny begyndelse. Ritualerne er altså ikke pædagogiske illustrationer af eller en manual til, hvordan livet kan være. Det er en "happening". Det nye liv i dåben er en realitet i kraft af, at dåben sker, fordi det er Gud, der døber. Noget nyt er blevet til, og der er en forskel på før og efter, der har betydning for, hvordan vi forstår, lever og dør.

Ritualet teologisk belyst åbner altså op for forskellige perspektiver, der skal tænkes med, når vi vil arbejde med ritualer: den faktiske brug, luthersk teologi, kirkehistorisk perspektiv, kirkeretslig normering og ritualteorier.

6. HVEM ER RITUALDELTAGERNE?

PROBLEMFORMULERING TIL OPLÆGSHOLDER

Hvem er de "nye" ritualdeltagere, som kirken møder i det flerreligiøse samfund i dag? Og hvordan skal kirken forholde sig til dem? Som afsæt for en drøftelse af dette emne, tog tænketanken udgangspunkt i tre forskellige livsprofiler, som med større eller mindre variationsformer kan tænkes at være deltagere ved kirkelige ritualer. Profilerne forsøger ikke at dække hele feltet, men tjener til at udfolde og konkretisere udfordringen.
Under hver profil er der givet eksempler på udfordrende livssituationer, hvor menneskers trosforhold og eventuelle deltagelse i kirkelige ritualer kan tænkes at spille en rolle:

1. Kristen-muslimsk par

- Indledning af forhold: mødet mellem kulturer, familier osv.
- Bryllup i kirken
- Dåb af første barn
- Børneopdragelse
- Begravelse af den ene ægtefælle

2. Livssynssøgende enkeltperson

- Skilsmisse: opbrud og reorientering
- Aktiv spirituel søgen: indlevelse i praksisformer, erfaringer osv.
- Alvorligt sygdomsforløb, tab af egne livsmuligheder
- Afsked og begravelse af nært familiemedlem

3. Par hvor den ene er kulturkristen og den anden ateist

- Kirkeligt bryllup: fælles overvejelser og begrundelser
- Traumatisk fødsel: fælles bearbejdelse og sprog for liv/død m.m.
- Fravalgt barnedåb: børns senere trosoplæring

- Konfirmation (inkl. dåb): forståelse og understøttelse af barnets valg

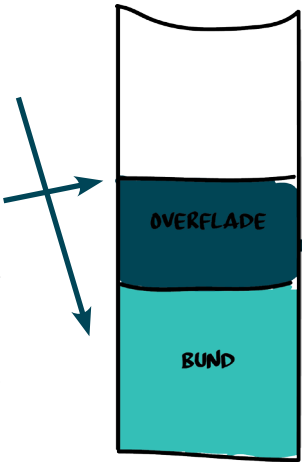
I det følgende forholder to af tænketankens medlemmer sig til de tre profiler fra hhv. en psykologisk og teologisk vinkel:

- **Hvad er der psykologisk set på spil i de tre ritualdeltagerprofiler?** (Annette Due Madsen, psykolog og daglig leder på Center for Familieudvikling)
- **Hvor og hvordan kan kirken og kristendommen knytte an til de tre ritualdeltagerprofiler?** (Henning Nabe-Nielsen, hospitalspræst, Rigshospitalet)

6.1 HVAD ER DER PSYKOLOGISK SET PÅ SPIL I DE TRE RITUALDELTAGERPROFILER?

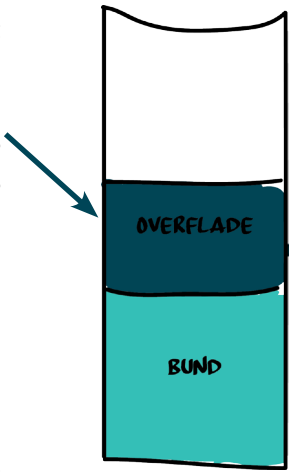
AF ANNETTE DUE MADSEN

Det, som jeg i dag vil sige noget om, kan illustreres således:

Ethvert menneske har en bund. Dér findes personens verdenssyn og værdier. Bunden har ikke bare indflydelse på de valg vi tager, men også på, hvordan vi ser os selv - vores identitet. Vores værdier og vores identitet kan aldrig skilles ad.

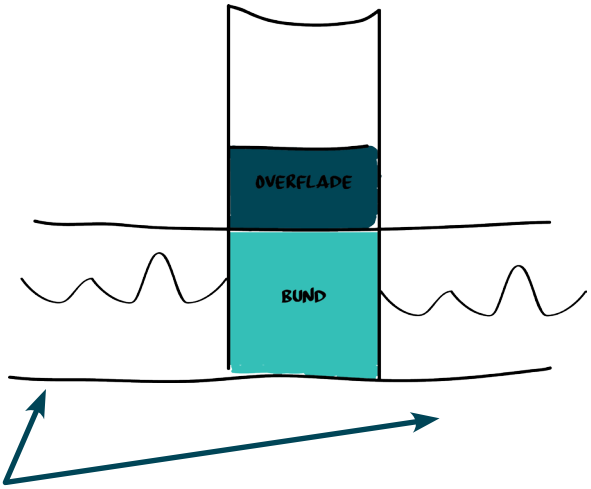
De værdier, vi har, fører til en masse forskellige handlinger og valg heroppe. Men værdierne ligger ubevidst eller bevidst i bunden. Det kan handle om moral, hvad der er rigtigt og forkert, mening med livet, køn, hvordan vi tackler livsovergange, skyld og skam osv. Mange af os tager dette for givet. Det er sjældent, at vi sætter os og tænker dybere over det. Når vi på Center for Familieudvikling underviser par, er der bl.a. et tema, der hedder "værdier". Vi oplever mange par, som kan stille sig undrende til, at vi har det tema med. Senere oplever parrene, at det er meget vigtigt, fordi diskussionerne og valgene i deres relation viser sig at være båret af værdierne. Parret registrerer måske ikke i det daglige, at det er sådan. Men på kurset bliver de bevidste om det.

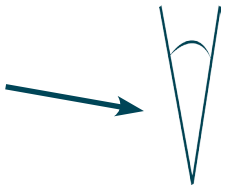
Så kan man tale om et mere overfladisk værdisæt: Dér ligger værdier som fx at man bedst kan lide ro eller at være aktiv, hvordan man holder jul osv. På det grundlæggende plan kan et par fx være enige om nogle værdier men fortolke dem forskelligt på overfladeplanet, og det fører så ofte til konflikter i parrelationen.

En *følelse* bliver således til, når en begivenhed berører vores værdier.

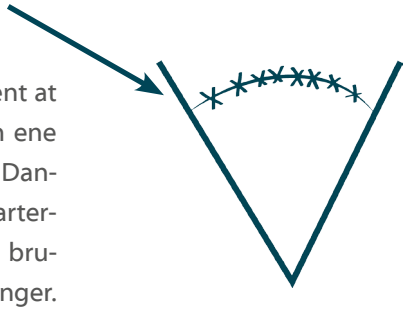
Vores værdier er ikke isolerede. De er formet i samspil med andre men-

nesker. Værdier har derfor ofte en historik, og værdier er ofte det, vi kæmper for at give videre til næste generation. Værdier har lange bånd og tråde - både fremad og bagud: forældre, den sociale kontekst m.v. Værdierne er implementerede i en psyke men opleves helt naturligt som en del af identiteten. Nogle oplever at bevæge sig ubevidst videre i sporet fra deres forældre "som en skiløjpe". Andre oplever at tage et bevidst valg om at bevare sporet. Nogle vælger bevidst helt at forlade sporet. Dette kræver enorme psykiske kræfter: Der er rigtig meget på spil, hvis man skal ændre det dybeste i en selv. Så kan man komme både i opgør med Gud og sine nærmeste, opgør med sin egen identiet, opgør med kulturen, opgør med traditionerne osv.

Når vi vælger partnere (jf. profil 1 og 3), så vælger man måske en person, som har samme natur, men som har forskelligt livssyn og værdier. Nogle tegner de to værdisæt som et V. Et lille V svarer til et lille konfliktpotentiale. Det kan opleves berigende at være sammen med nogen, som er tilpas forskellig fra en selv. Men hvis V'et derimod er åbent, og der er stor divergens, er der tilsvarende ekstremt stort potentiale for konflikter.

Det kristen-muslimske par (profil 1) er lidt fortænkt: Det er sjældent at en bevidst kristen gifter sig med en bevidst muslim. Ofte er den ene eller begge hhv. kulturkristen eller kulturmuslim. I vores kultur i Danmark slår man sig oftest sammen pga. følelsesmæssige forhold. Parterne danner sig et idylliseret billede af hinanden m.m. Forelskede brudepar vil oftest minimere forskellene og de potentielle udfordringer. Samtidigt er forældrene på begge sider sjældent forelskede: De kan se forskellene! Forskellige psykologer har forsket i forelskelse: Man kan almindeligvis max være forelsket i hinanden i 2 år. Ofte når folk at etablere sig med hjem og børn i den periode - og så kommer konflikterne efterfølgende. Forskning viser endvidere, at når vi får børn, så daler parforholdskvaliteten drastisk. Det er farligt for parforholdet at få børn i den forstand, at det øger udfordringerne, konflikter og forskellighed.

Når man får børn, og når kriser udfordrer, bliver det tydeligere, hvilke værdier, man selv står for, og hvilke værdier man kommer fra. Og hvilke værdier ønsker jeg at bringe videre? I situationer vedr. dåb, børneopdragelse, ved sygdom m.fl. bliver disse linjer trukket op igen.

De eksempler, som bliver nævnt i de tre profiler, er mest eksempler på livsovergange. Det er netop i livsovergangene, at vi udfordres på vores identitet og på forskellene. Livsovergangene er en slags forstørrelsesglas. I livsovergangene kan man komme i en dobbeltkonflikt både med sine nærmeste og med sig selv. Man skal da slås med værdier og mening både med sig selv og med en anden person samtidigt. Livsovergangene kan bidrage til, at vi går fra det ubevidste til det bevidste plan. Det vil sige, at præster måske netop er med til at bevidstgøre tingene. Man kan dermed også aktivere dilemmaer og problematikker. Som præst skal man være klar over, at man muligvis indtager den rolle. Det er ikke en let rolle at være den realitetsorienterende – men det kan samtidig være en gave til folk at få respons fra et andet menneske, som kan være med til at perspektivere tingene og dermed give mennesker øget bevidsthed og evt. øgede handlemuligheder.

På Center for Familieudvikling bruger vi ofte billedet af de *to bjerge*:

Et par står på hver sin bjergtop og ser skyerne sejle forbi. De ser den samme sky men diskuterer alligevel. Den ene ser et "9-tal" den anden et "6-tal". Perspektiveringen er helt naturlig for den enkelte - og lige så naturlig for den anden. Det er et enkelt eksempel på, hvordan såvel hverdagsepisoder som værdier, valg, tro mv. kan anskues vidt forskelligt og til tider endda helt modsat af to personer, som ellers lever nær hinanden.

Når en kulturkristen møder en muslim, sker det ofte også, at man kommer uden dybe familiemæssige trosværdier og møder et menneske, som er mere forpligtet på sin slægt traditioner og

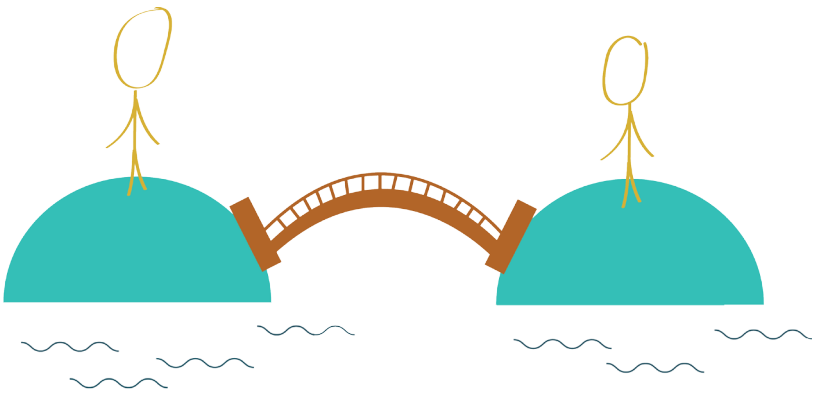
værdier. Dvs. en person, som enten har gjort et frit valg, eller som ikke har fået forankrede trosværdier med i sin livsrygsæk, møder en person, som har langt stærkere familiebånd og kulturforpligtelse, og hvis identiet langt på vej er afgjort af slægten.

Tilsvarende hvis vi ser på ateisten og den kulturkristne i profil 3: Ofte vinder den "mest troende" dvs. som regel ateisten, der ofte har truffet et bevidst valg.

En parrelation, som indgås, har lagt større chance for at overleve, og for at partnerne oplever kvalitet i forholdet, hvis man har fælles visioner. Og det handler så ikke bare om "dåb eller ej", men om grundlæggende livsværdier, menneskesyn m.v.

Den eneste vej til at opnå dette er fælles bevidsthed og fælles refleksion - dvs. evnen til at lytte - ikke bare til sig selv - men også til det andet menneske.

På Center for Familieudvikling bruges ofte broen som billede: Hvis man kan gå over broen og sætte sig empatisk ind i det andet menneskes tænkning, er det en mulighed for at komme videre.

For par med forskellig kulturbaggrund spiller her endnu et element ind: Evnen til at bruge sprog og vise følelser er forskellig fra kultur til kultur. Dvs. broen kan være udfordret af, at evnen til sprogliggørelse ikke er nok til stede, og dialog kan blive en svær vej.

> I kirken møder man rigtig mange mennesker, som skal reorganisere sig. Ikke mindst mennesker, som skal finde vejen imellem forskellige religioner og kulturer. Ud over at bringe ritualerne til folk, er vi som kirke også forpligtede til at tage de mennesker og de omtalte mekanismer alvorligt ellers svigter vi dem. De viser tillid til kirken ved at komme, og det kræver visdom og følgeskab.

Hvad kan den kristen-muslimske og den kristen-ateistiske parhistorie ende med?

- at det kommer til brud på parforholdet.
- at der opstår bitterhed eller åbne konflikter
- at man lever ensomt, selvom man er sammen.

Ikke mindst bitterhed har indflydelse på børnenes oplevelse af relationen.

Forældrenes indbyrdes relation er den vigtigste tryghedsfaktor for børn. Børn vil automatisk analysere disse indbyrdes mønstre i parforholdet, og de vil blive grundlæggende for børnenes egen selvforståelse og identitet..

Til sidst lidt om den "livssynssøgende enkeltperson" (profil 3):

Her er tale om et menneske, der kommer ud i "livets stormvejr" dvs. begivenheder, der rammer vores identitet, livshistorie og alt det, der er os. I sådanne livskriser udfordres vi i vores grundlæggende tanker, der bliver "rodet op i systemet".

Hvis ikke man har gode mennesker med sig på sådan en vandring, er der overhængende risiko for, at man lider nedelag. I kriser kan man imidlertid også vinde nye værdier - det afhænger af den kontekst, som krisen udspiller sig i.

Man taler om, at kriser kræver reorganisering af livet. Det kræver kræfter. I kirken møder man rigtig mange mennesker, som skal reorganisere sig. Ikke mindst mennesker, som skal finde vejen imellem forskellige religioner og kulturer. Ud over at bringe ritualerne til folk, er vi som kirke også forpligtede til at tage de mennesker og de omtalte mekanismer alvorligt ellers svigter vi dem. De viser tillid til kirken ved at komme, og det kræver visdom og følgeskab.

6.2 HVOR OG HVORDAN KAN KIRKEN OG KRISTENDOMMEN KNYTTE AN TIL DE TRE RITUALDELTAGERPROFILER?

AF HENNING NABE-NIELSEN

Jeg vil først sige lidt om det rum, jeg som hospitalspræst møder mennesker i: Hospitalet er et specielt sted. Et farligt hus. Et sted man er nødtvunget. Et utrygt sted. Nogle mennesker dør, og nogle mennesker får ændret deres livsforhold radikalt. Hospitalet er også et ulige hus, som er præget at ulighed og magtrelationer. Sociologisk forskning viser, at der er en todeling imellem "de indviede" [personalet] og "de fremmede" [patienter og pårørende]. Personalet har fået tildelt retten til at bruge vold: De må ætse, bruge gift, brænde osv. , det er skrækindjagende. Patienterne er heroverfor de magtesløse. De må underkaste sig for at få del i det gode.

Måske er det også derfor, at hospitalet er det mest gennemritualiserede hus, jeg kender. Der er procedurer for alt, håndvask osv. Man kan direkte slå op og læse, hvordan proceduren er. Selvom man påberåber sig at være ritualfri, så findes det overalt. Og tilsvarende: Selvom hospitalet påberåber sig at være værdineutralt og religionsneutralt, så er det det ikke. Der er stærke ideologier til stede. Man møder det røde kors, symbolet på den barmhjertige samaritaner. Man møder slangen, der dypper sig ned i skålen, symbolet på *pharmacia*, medicin, men også symbolet på *pharmakos* - det græske ord for uddrivelse af en syndebuk. Med "den lille vold" fordriver man "den store vold". Volden er til stede overalt, og derfor skal den omgives med ritualer.

Dette forhold spejles også i dagligdagssproget. I avisoverskrifter kan man fx læse "Han tabte kampen mod kræften". Der bruges en kamp-retorik, som viser voldens tilstedeværelse.

Under hospitalsophold kommer menneskers grundlæggende værdier i spil, fordi man møder noget, der ryster en i grundvolden. Undersøgelser viser, at 50% af alle patienter begynder at tænke mere over livets mening. Tankerne intensiveres.

Noget af det, mennesker bruger mest, er bøn. Det er nemt at gå til: Man kan bruge bøn under dynen og holde det sig for sig selv. En undersøgelse af patienter (alle under 30 år) viste, at 57% af de mandlige og 80% af de kvindelige beder på sygehuset. Et hospital appellerer til religiøs overvejelse og til religiøs praksis.

I ph.d.-afhandlingen "Tid til forandring" [Tid til forandring - Forhandlinger af religiøs kontinuitet, forandring og forbrug hos kræftpatienter i Danmark, af Nadja Hørdam Ausker] interviewes kræftpatienter vedr. deres livsovervejelser. Mange af dem anser ikke sig selv for at være religiøse, men en gang imellem er de det alligevel. Dvs. en *situativ religiøsitet*. Mange af dem oplever at indgå en pagt med hospitalet: De skal være positive og leve op til hospitalets krav, så vil de til gengæld få

> Under hospitalsophold kommer menneskers grundlæggende værdier i spil, fordi man møder noget, der ryster en i grundvolden. Undersøgelser viser, at 50% af alle patienter begynder at tænke mere over livets mening. Tankerne intensiveres.

helbredelsen fra hospitalet.

I tilspidsede situationer kommer ritualerne så på banen. De benyttes ikke, fordi de har en bestemt betydning. Ritualerne bliver snarere en slags gestushandling - mange siger efterfølgende: "Nu kom der ligesom ro på". Dette svarer til en anden empiriindsamling, hvor pårørende ved nøddåb efterfølgende blev spurgt, hvad dåben betød for dem. Svarene pegede ikke meget i retning af teologi. Men de fik ro på. Det skabte en ø midt i kaos: "Ved dåben gjorde vi noget sammen, som tydeliggjorde vores relation til hinanden og til barnet."

På Rigshospitalet ligger kirkerummet på et meget trafikeret sted. Man må ikke tænde lys derinde (bl.a. pga. oxygen-forsyningsrør i væggen), det er der dog vistnok mange, der gør alligevel. Som alternativ har vi lagt en gæstebog i kirkerummet. Den bliver brugt ufatteligt meget. Gæstebogen giver et indblik i den religiøsitet, der findes på hospitalet. I bogen "Kirke på kanten" [2014, Forlaget Eksistensen, tidl. RPF] gengives tanker og udsagn fra gæstebogen.

Mine overvejelser i forhold til de konkrete profiler:

Vedr. det kristen-muslimsk par (profil 1): Hvis folk er overbeviste omkring deres religion, så er det det første, de vil diskutere. Jeg møder som regel par, hvor religiøsiteten mere er i de bløde former.

Jeg har fx haft sjælesorgssamtaler med en muslimsk kvinde, hvor barnet døde (den kristne mand snakkede jeg ikke meget med). Det blev et meget lagt forløb. Også et forløb, hvor vi bad for barnet. Jeg bad i Jesu navn, og hun bad til Allah. Der var ikke nogen konflikt i det.

Jeg har også medvirket i et andet forløb, hvor et barn havde slået sig så meget, at det blev erklæret hjernedødt. Bedsteforældrene og oldemoren var muslimer, og jo længere tilbage i generationerne familiemedlemmerne var, jo mere religiøse virkede de til at være. Forældreparret derimod levede et "moderne" liv og boede i London. I situationen kunne vi ikke få fat i [hospitals-imam] Naveed Baig. Familien ville bare gerne have en bøn. Jeg sagde, at jeg var kristen præst. Det var helt ok for familien, og bønnen blev foretaget. Oldemoren kyssede mig på hånden bagefter. En sådan respekt for ritualer kunne man ønske sig i mange andre sammenhænge!

Vedr. den livssynssøgende person (profil 2): Den mest almindelige praksis i en sådan situation er bønnen. Man kæmper med at finde en vej, og her er bøn en stor hjælp. Jeg taler med mange, hvor jeg på et tidspunkt spørger: "Har du lyst til, at vi beder en bøn?". Mange svarer: "Det var du længe om at spørge om!"

Jeg talte med en mand, der var meget syg. Manden spurgte "Hvordan bliver man kristen?" Han havde prøvet at komme i kirken, havde skrevet i bønnebogen osv., men det virkede ikke rigtigt. Alle hans værdier var i spil. Men at give ham et svar, der lige fikser det, det kan jeg ikke.

Vedr. parret med den kulturkristne og ateisten (profil 3): Dem møder jeg tit. En mor sagde i en akut situation: "Du skal døbe vores barn. Faren tror ikke på Gud, men det gør han lige om lidt!"

I en anden akut dåbssituation var faren ateistisk, og moren var usikker omkring troen og dåbens betydning: "Døber vi ham så til døden?" Moren sagde bagefter: "Jeg var så bange for, at jeg ikke kunne huske Fadervor." Hun havde en næsten magisk forståelse af dåben. Senere mødte jeg så faren ude ved cykelstativerne: Ordene ved andre kirkelige dåbsbegivenheder havde aldrig sagt ham noget: "De klingede bare tomt tilbage fra middelalderhvælvingen". Men i teknikrummet på hospitalet: "Landede ordene som beton".

Ritualer kan få os til at forholde os kontrolleret til noget ukontrollerbart.

7. HVORDAN KAN UDFOR-DRINGERNE VARETAGES?

PROBLEMFORMULERING TIL OPLÆGSHOLDER

Hvad skal der til, for at kirkens ritualer bliver meningsfulde, når flere religioner og livssyn er til stede? Præster rundt omkring i folkekirken har allerede en del erfaringer med dette. Hvordan håndteres denne mangesidede udfordring i praksis?

For overblikkets skyld blev tænketankens tidligere drøftelser i denne del af arbejdet samlet i tre overordnede problemområder:

- Forholdet mellem de kirkelige ritualer og livsverdenen
- Tilrettelæggelsen og forhandlingen af ritualerne
- Forholdet mellem variable og konstitutive elementer i ritualet

Uddannelsesleder ved FUV Ulla Morre Bidstrup forholder sig i oplægget til flg. spørgsmål:

- Hvorledes kommer de tre (ovenfor nævnte) problemområder konkret til udtryk i præsters håndtering af ritualer i dag?
- Hvad er der på spil for præsten i de tre pågældende problemområder?
- Hvornår og hvordan lykkes ritualforvaltningen i praksis på trods af disse udfordringer?

7.1 HVORDAN HÅNDTERER PRÆSTER I DAG DE TRE PROBLEMOMRÅDER? HVORNÅR LYKKES RITUALFORVALTNINGEN PÅ TRODS AF DISSE UDFORDRINGER?

AF ULLA MORRE BIDSTRUP

Udgangspunktet for mit oplæg vil til en vis grad være normativt, da jeg samtidigt repræsenterer en præstelig uddannelsesinstitution.

I mit arbejde og i oplægget her er jeg optaget af, hvad der skal til, for at ritualerne virker. Jeg har fået tre problemområder udpeget, som jeg skal sige noget om i forhold til i særdeleshed ritualforvaltningen. Det er med andre ord præstens og teologens synsvinkel, jeg skal anlægge.

Lad mig kort nævne problemområderne, som udpeget i det oplæg, jeg har fået:

1. At der er en fremmedgørende afstand mellem de kirkelige ritualer og den livsverden, vi aktuelt lever i.
2. At de kirkelige ritualer er til forhandling, og vi ikke har afklaret forhandlingsrummets rammer ordentligt.

Det fører videre til: At vi behøver refleksion over, hvad der kan varieres i ritualernes sammenhæng, og hvad der ikke kan.

Det giver mig lyst til at sige noget om, hvad der efter mine begreber konstituerer et ritual. Det kunne man bruge mange forskellige ritualteoretikere til at underbygge. Her er det Roy Rappaport, jeg vil inddrage i ganske vist stærkt simplificeret udgave.

Hvad konstituerer et ritual:

- at de er overdraget os af andre
- at de trænger sig på hos os i situationen
- at de er præget af invarians
- at de indeholder både ord og handlinger
- at de unddrager sig fuld rationel forståelse

På den baggrund vil jeg mene, at det første problemfelt, at vores ritualer ikke har noget med vores livsverden at gøre, er forkert formuleret. Efter mine begreber er ritualer nemlig kendetegnet ved at være på afstand af vores livsverden. De skal udspringe af andet end vores erfaringsbaggrund og unddrage sig vores fulde gennemlysning. Hvilket selvfølgelig ikke betyder, at de ikke gerne skulle åbne for nye og relevante erfaringer af vores erfaringsbaggrund, og at de ikke gerne skulle

kunne gøres til genstand for samtale og forståelse. Men de er altid mere end det.
Når vi i ritualet rejser os op, er det på en anden måde og af andre grunde end dem, der normalt får os til at rejse os op. Nemlig at vi skal flytte os, nå noget eller udnytte udsynet fra en højere position. Når vi rejser os op i ritualet, er det for at vise respekt og modtagelse i en grad, der ikke kan udtømmes med ord.

Når vi i ritualet knæler, er det af andre grunde end dem, der normalt får os til at knæle. Nemlig at vi skal binde snørebånd eller kigge gennem et nøglehul. Når vi knæler i ritualet, er det for at vise en komplet ydmyg gestus, hvor vi underlægger os store ting som velsignelsen eller frelsen osv.

Ved folk så det? Tjah – ikke alle, men de fleste kan mærke det. Og det er godt at sætte ord på det en gang i mellem.

Men udsagnet om, at folk generelt har mistet fornemmelse for ritualer, og at ritualerne skal mere med ud i det almindelige liv, er jeg faktisk ikke enig i. Tværtimod tror jeg, at jo mere ritualer bliver taget ud i det almindelige liv (som det efterspørges i mit oplæg), jo sværere bliver det at bevare fornemmelsen for ritualer.

> Ritualer er ikke almindeligt liv. De er kontrahering af almindeligt liv, så man kan komme til at forholde sig til det almindelige liv i punkter, der er koncentrater og er fælles.

At være ritualforvalter er nemlig at tage ritualet alvorligt og værne om det, så det kan fungere som sådan. Ikke for ritualets skyld og slet ikke for præstens skyld, men for dem, der søger ritualers skyld. Og det synes jeg i høj grad, mennesker gør.

Ritualer er ikke almindeligt liv. De er kontrahering af almindeligt liv, så man kan komme til at forholde sig til det almindelige liv i punkter, der er koncentrater og er fælles.

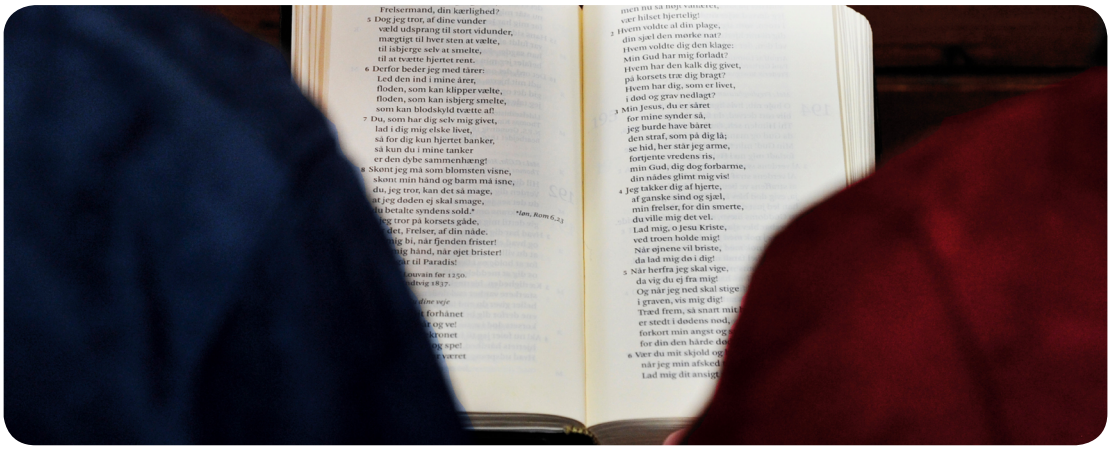
Det bringer mig direkte videre til det næste problemfelt: forhandlingen om ritualerne. Her er præsterne nemlig på hårdt arbejde. Her mødes nemlig to store og på mange måder modsatrettede strømninger i vores kultur: sansen for ritualet med sansen for individualiteten. I ritualet er det betydningsfulde koncentreret, og når noget vigtigt sker for os, vil vi derfor gerne have vores individualitet sat i spil midt i ritualets utrolige magtfelt. Det kan være i form af det individuelle sted – brylluppet i kolonihaven – det kan være det individuelle lydspor – afdødes yndlingsrock-nummer ved begravelsen – det kan være i form af lidt spirituelle elementer ved barnedåben – dåbsvand fra en helligkilde eller flod, hvor den nyslåede farmor har været på selvudviklingsferie.

Præstens opgave er at gå fagligt rustet ind i forhandlingerne om alt dette, og som oftest er det mere ritualforståelsen, der skal i spil end teologien. For jævnt hen må man sige, at intet af alt dette er teologisk skadeligt, om jeg så må sige. Og intet af dette er vel heller egentlig skadeligt for ritualet, men grænsen er svær.

For ritualet udfordres, hvor man kommer i strid med det religiøse rituals udgangspunkt – nemlig at det refererer til en sandhed – eller en kanon. Et religiøst ritual refererer til et fælles verdensbillede, som ikke er til diskussion eller skal være under angreb midt i ritualet. Det skal stå fast. Et ritual er ikke en debat. Det er mod dets væsen.

Det er præstens store udfordring i ritualforvaltningen, for vel kan man acceptere en almindelig kærlighedssang, et andet rum eller en ny aktiv inddragelse i ritualet, men det må ikke undsige ritualets sandhed.

Et eksempel, som befinder sig lige i grænselandet her, er optræden midt i ritualet. Altså hvornår er eksempelvis et indslag understøttende for ritualet eller måske bare parallelt med ritualet, og hvornår afmonterer det ritualet? Det er min erfaring, at en optræden, hvor den optrædende stiller sig foran alteret og synger en sang for kirken, sker der et brud, fordi koret bliver en scene, hvor

nogen med ryggen til alteret/Gud synger for de fremmødte. Hvor imod det fungerer helt anderledes, hvis samme sang eller optræden synges i samme retning som salmesangen mod alteret, så den tak eller glæde, der synges også synges til Gud.

Det er præstens opgave at føre samtaler om, hvorvidt der skal indføres en koncert midt i en gudstjeneste. Og gøre det sagligt. Et andet eksempel er indlagte overraskelser i en handling. Det går imod trygheden, at man skal kunne hvile i ritualet.

Et tredje område, hvor forhandlingerne p.t. foregår heftigt er vedr. udendørs vielser: Her refererer deltagerne til en anden kanon: "Gud er i naturen". Disse vielser er generelt præget af en stærk individualisme. Det er meget væsentligt, at præsten sætter ord på, hvilke forskydninger der sker.

Det bringer os videre til denne dags hovedemne – religionsmødet. For også her er der brug for et stort arbejde med, hvad et ritual er. Jeg har derfor altid, hvor flere religioner var repræsenteret, insisteret på, at ritualerne blev afviklet efter hinanden, ikke samtidig eller blandet. For vi kan alle sammen forholde os respektfuldt midt i deltagelsen i et ritual, der refererer til en anden religion end vores. Men bliver det et stort sammensurium, holder ritualet op med at være ritual og bliver en opvisning i interessante kulturelle elementer og tolerance som en religion i sig selv.

Det tredje spørgsmål: Er der noget, der er konstituerende og må indtage en særlig rolle i drøftelserne af ritualer. Det gælder selvfølgelig sakramenterne af gedigne teologiske grunde.

Men jeg vil også mene, at en luthersk vægt på skriften gør de andre gudstjeneste-elementer, der henter ord fra Bibelen har en særlig rituel tyngde uden at gøre dem til sakramenter. Her tænker jeg især på fadervor og den aronitiske velsignelse.

Opsamlende:
At være præst er blandt meget andet at være ritualforvalter. Ritual-ekspert. Og vel er der med det meste tale om adiaphora – mellemting, traditioner. Men der også en god liturgisk regel, der lyder *lex orandi, lex credenti*. Måden vi beder eller holder gudstjeneste på skal afspejle, hvad vi tror, så derfor må man forholde sig til det hver eneste gang.

8. ANBEFALINGER FRA TÆNKETANKEN

"Tænketank om kirkelige handlinger i et samfund med forskellige religioner og livstydninger" har fra juni til december 2016 været samlet til tre seminardage. På seminarerne har tænketankens medlemmer fra forskellige udsigtspunkter i eller uden for folkekirken belyst aspekter af, hvordan folkekirkens ritualer møder nye udfordringer i et samfund med forskellige religioner og livstydninger (se kap. 4-7). Undervejs i forløbet har der været gjort forsøg på at strukturere problemstillingen i forhold til følgende emneområder, som tænketanken finder relevante:

a. det konkrete møde, hvor præsten som forkynder og sjælesørger møder ritualdeltagere eller pårørende med anden religion eller livstydning
b. præstens forvaltning af ritualer i sådanne situationer og samspillet med det biskoppelige tilsyn
c. sjælesørgeriske, kateketiske og diakonale udfordringer i familier med blandet religiøs identitet
d. afklaring af kompetencefordeling og samarbejde mellem præst, menighedsråd og øvrige medarbejdere i sognet
e. fagfeltet på såvel de teologiske uddannelser på universiteterne som på de folkekirkelige uddannelser, der kan understøtte en evangelisk-luthersk refleksion og forvaltning af ritualer i en ny sammenhæng

Da tænketanken pt. ikke finder problemstillingen tilstrækkeligt udfoldet, vil tænketanken afstå fra at fremlægge et forslag til konkret vejledning på området. I stedet anbefaler tænketanken:

1. at der i samarbejde med Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter arrangeres et studie- og kursusforløb for præster om folkekirkens ritualer i et samfund med forskellige religioner og livstydninger. Kurset har til formål at skabe mere viden om feltet i folkekirken. Her kan præstenes egne erfaringer og casestudies inddrages, som gennemtænkes og belyses ud fra teologiske, religionsteologiske, sociologiske, juridiske og familiestrukturelle perspektiver
2. at der med afsæt i tænketankens rapport afholdes en konference gerne i samarbejde med biskopperne, universiteterne, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, Folkekirke og Religionsmøde m.fl. Konferencen skal have til formål nærmere at belyse om og i givet fald hvordan folkekirkens ritualer vil blive påvirket af, at der i dag er 1,4 mio. borgere i Danmark, der har en anden religion eller livstydning. Konferencen kan følges op af en studieproces, der evt. kan munde ud i en vejledning for præster og menigheder på området
3. at der udarbejdes studiemateriale til brug på pastoralseminarierne og præsternes efteruddannelse, der fx gennem inddragelse af cases kan skærpe den teologiske og praktisk teologiske refleksion over præstens forvaltning af ritualer i en ny sammenhæng

BILAG

KOMMISSORIUM FOR:

"Tænketank om kirkelige handlinger i et samfund med forskellige religioner og livssyn"

ORGANISATORISK PLACERING

Tænketanken nedsættes af og refererer til Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse. Folkekirke og Religionsmøde stiller sekretariat til rådighed for tænketanken.

BAGGRUND

Gennem generationer har det for mange familier i Danmark været naturligt, at familiens livsbegivenheder bliver markeret ved en kirkelig handling i folkekirken ved dåb, konfirmation, vielse og begravelse. I dag lever et stigende antal danskere i familierelationer, der er præget af forskellige religiøse traditioner eller livssyn. Folkekirke og Religionsmøde ønsker med tænketanken at identificere, hvilke nye udfordringer præster, der varetager folkekirkens kirkelige handlinger, dermed står over for, samt at være med til at pege på, hvordan disse nye udfordringer kan imødegås. Det sker med henblik på, at den almindelige sognepræst bliver i stand til at varetage tydelige kirkelige handlinger – også i en kontekst, hvor forskellige religiøse traditioner og livssyn er tilstede. Tænketankens arbejde sigter ikke mod at ensrette præsternes valg i forhold til kirkelige handlinger i denne kontekst. Derimod er det ønskeligt, at Tænketankens arbejde er med til at øge refleksionen om, hvordan forskellige teologiske valg åbner op for forskellige pastoralteologiske handlemuligheder og omvendt.

FORMÅL

Tænketankens arbejde skal bidrage til:

- at den almindelige sognepræst på baggrund af kvalificeret og selvstændig teologisk refleksion kan varetage religionsmødets pastoralteologiske udfordringer ved konkrete kirkelige handlinger.
- at relevante aktører (fx Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, universiteterne, stifter/biskopper m.fl.) stiller kvalificerede refleksionsrammer og konkrete handlemuligheder til rådighed for den almindelige sognepræst i forhold til at varetage tydelige kirkelige handlinger i en kontekst, hvor forskellige religiøse traditioner og livssyn er tilstede.

TÆNKETANKENS SAMMENSÆTNING

Tænketanken består af ca. 11 medlemmer inkl. en formand og to repræsentanter for Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse. Der sigtes mod at inddrage personer med teologisk og pastoralteologisk sagkundskab i forhold til folkekirkens kirkelige handlinger. Desuden inddrages eksterne ressourcepersoner, der kan bidrage med et andet perspektiv og refleksion i tænketanken.

Mulige aktører søges inddraget i Tænketanken:

- Biskopperne
- Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter
- Aarhus Universitet
- Københavns Universitet
- Ressourcepersoner fra det religionsteologiske skrive- og efteruddannelsesforløb "Teologi i praksis"
- Eksterne ressourcepersoner
- Repræsentanter for Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse Folkekirke og Religionsmødes generalsekretær

ARBEJDSFORM OG AFRAPPORTERING

Tænketanken udarbejder en rapport gerne med forslag til handleanvisninger, der forelægges og overdrages til Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse.
Der tilknyttes en sekretær til Tænketanken fra F&R's sekretariat.
Tænketankens medlemmer deltager i Arbejdskonferencen (se nedenfor) og afholder efterfølgende 2-3 møde, der placeres på hverdage.

DET VIDERE FORLØB

Folkekirke og Religionsmødes bestyrelse behandler rapporten på et bestyrelsesmøde og er ansvarlig for at videreformidle rapportens konklusioner i forhold til relevante institutioner og personer.

Kommissorium vedtaget af F&R' bestyrelse, 15.09.2015

FOLKEKIRKE &
RELIGIONSMØDE

www.religionsmoede.dk

RAPPORTEN ER UDGIVET AF:
Stiftssamarbejdet Folkekirke og Religionsmøde
Peter Bangs Vej 5B
2000 Frederiksberg
Tlf. 38 38 49 91
www.religionsmoede.dk
mail@religionsmoede.dk

Denne rapport må kun gengives med tydelig kildeangivelse.

ISBN: 978-87-997997-3-2

Rapporten er udarbejdet af
Jarl Ørskov Christensen og Kåre Schelde Busk
Foto: folkekirken.dk, Kirken i København og Folkekirke & Religionsmøde
Layout: Ida Louise Vestergaard

FOLKEKIRKE & RELIGIONSMØDE